

Varoitusmerkinnöillä sikiövaurioita vastaan

MARITTA ITÄPUISTO

Varoitusten puolesta ja niitä vastaan

Vuodenvaihteessa voimaan tulevaan alkoholilakiin sisältyy uutena elementtinä määräys alkoholipulloihin tulevista varoitusmerkinnöistä. Tarkoituksena on varoittaa yleisesti alkoholin terveyttä vaarantavista vaikutuksista ja erityisesti raskeana olevan naisen juomisen aiheuttamista sikiövaurioista.

Eri puolilla maailmaa on jo käytössä varoitustekstejä, joissa informoidaan rattijuoppoudesta ja erilaisista alkoholin tuottamista terveysvaikutuksista. Sikiövaurioista varoittamisen edelläkävijämaa on Yhdysvallat, jossa tällainen varoitus on ollut alkoholipullossa jo parin vuosikymmenen ajan (ks. Stockley 2001). Myös Ranskassa on otettu käyttöön sikiövaurioista varoittavat merkinnät (ks. Ranska otti ..., 2006).

Suomessa varoitusmerkintäkysymys on herättänyt närää alkoholin myyjien keskuudessa. Esimerkiksi Panimoliitto on kampanjoinut voimallisesti hanketta vastaan. Panimoliiton mukaan varoitukset ovat tehottomia, myyjille kalliita ja hankalia toteuttaa (Panimoliitto 2006). Myös kansan keskuudessa varoituksia on haukuttu tehottomiksi.

Tutkijat ja virkamiehet ovat sitä vastoin yleensä suhtautuneet varoitusmerkintöihin positiivisesti. Hallitusneuvos Ismo Tuominen toteaa Promolehden haastattelussa, että varoitusmerkinnät ovat täsmäviestintää alkoholin käyttäjille (ks. Välimäki 2006). Jukka Heinonen (2006) taas puolustaa varoitusmerkintöjen paikkaa osana ehkäisevää päihdetyötä ja kulttuurista merkityksenantoa.

Kiitän Ismo Tuomista asiakorjauksista ja erinomaisista kommenteista.

Keskustelussa varoitusmerkinnöistä ovat nousseet keskeiseen asemaan alkoholiteollisuudelle aiheutuvat ongelmat ja taloudelliset menetykset sekä merkintöjen tehokkuus. Koska varoitusmerkinnät ovat Suomen ja pitkälti Euroopankin oloissa uusi asia, on tietysti ymmärrettävää, että keskustelu liikkuu vielä hyvin yleisellä tasolla. Tärkeät sisällölliset kysymykset ovat sen sijaan jääneet vähemmälle huomiolle, ja niihin toivoisi nyt siirryttävän.

Tässä artikkelissa keskityn pohtimaan varoitusmerkintä-kysymystä naisten alkoholin käytön ja sikiövaurioiden ehkäisyn kannalta. Teesinä esitän, että varoitusmerkinnät tulisi nähdä keskustelun avaaajana, joka voisi johtaa jämäkämpiin toimenpiteisiin ja ongelmiin tarttumiseen.

Merkintöjen teho

Varoitusteksti välineenä lukeutuu yleisten valistuksellisten keinojen joukkoon. Laajasti ottaen varoitukset voi nähdä yhdeksi osaksi tuotetta koskevaa viestintää ja vaikuttavan tuotteen yhteiskunnallisen imagon muokkaamiseen. Varoitusmerkintöjen käytöllä nähdään yleensä kaksi perustavoitetta: kuluttajien tietoisuuden lisääminen ja haitallisen kuluttajakäyttäytymisen muuttaminen tai estäminen (Stockley 2001).

Vaikka kysymys varoitusten vaikuttavuudesta on keskeinen, on valistuksen tehon mittaaminen luonnollisesti vaikeaa. Varoitustekstien vaikuttavuutta on tutkittu yleensä mittaamalla varoitusten saamaa huomiota ja huomiovaikutuksen kestoa. Lisäksi on tarkasteltu itse varoituksen kohteena olevan ilmiön muutoksia ja näin yritetty selvittää, ovatko varoitukset vaikuttaneet ihmisten käyttäytymiseen.

Tutkimuksissa on saatu ristiriitaisia tuloksia varoitustekstien huomaamisesta. Esimerkiksi todetaan, että suuri osa tupakoivista nuorista ei huomaa, lue tai muista varoitustekstejä (Robinson & Killen 1997). Sen sijaan tietoisuus alkoholin riskeistä näyttää lisääntyvän nuorten keskuudessa varoitusten myötä (MacKinnon & al. 2000). Eri tutkimustuloksia kokoamalla Gina Agostinelli ja Joel Grube (2002) toteavat, että varoitusmerkinnot huomataan ja niiden sisältö muistetaan. Varoitusten havaitseminen alkaa kuitenkin vähentyä merkittävästi, kun niiden olemassaoloon ajan kuluessa totutaan (ks. esim. Hankin 2002, 60; MacKinnon & al. 2000).

Varoitusten huomaamista vaikeampi kysymys on, vaikuttavatko varoitukset mitenkään ja millainen mahdollinen vaikutus on. Varoitustekstien tehosta on kerätty tutkimuksellista tietoa pitkään niin tupakan kuin alkoholiuomienkin osalta. T. N. Robinsonin ja J. D. Killenin (1997) tutkimuksen mukaan varoitustekstit eivät vähennä nuorten tupakointia. Myöskään nuorten käsityksiä alkoholista ei voida tutkimuksen mukaan muuttaa varoitusten avulla (MacKinnon & al. 2000). Creina Stockley (2001) toteaa, että niin tupakkavaroitukset Australiassa kuin alkoholivaroitukset USA:ssa ovat olleet tehottomia ihmisten kulutustottumusten muuttamisessa.

Elleivät varoitukset ole tehokkaita, voidaan kai kuitenkin olettaa, ettei niistä ole vahinkoa? Robinson ja Killen (1997) havaitsivat, että nuorten suurempi tietoisuus tupakka-askien varoituksista oli yhteydessä lisääntyvään tupakointiin. Myös muista päihteistä varoittelun on väitetty kostautuvan ”bumerangi-ilmiönä” siten, että kulutus nousee. Varoitusten uskotaan ”yllyttävän hulluja” esimerkiksi rattijuoppouteen. (Ks. Abel 1998, 414.)

Aiempi tutkimus antaa siis ristiriitaista tietoa siitä, vaikuttavatko varoitukset kohderyhmään ja millainen niiden vaikutus on. Kaikkiaan varoitustekstien vaikuttavuus on monimutkainen prosessi, jossa mukana on paljon itse varoitusmerkinnän ulkopuolisia tekijöitä. Erilaisten kulttuuristen tekijöiden, muiden valituskellisten elementtien ja mahdollisten alkoholipoliittisten muutosten vuoksi lienee mahdotonta saada varmaa tietoa siitä, mikä vaikutus juuri varoitusmerkinnöillä on. Sen sijaan itse varoitusmerkintään liittyvien tekijöiden tutkimusta voidaan tehdä kontrolloidussa olosuhteissa. Näiden tutkimusten mukaan esimerkiksi merkinnän sijoittelu, kuvat ja värit saat-

tavat olla merkittäviä varoitusten havaittavuuden kannalta. Myös tiettyjen sanojen, kuten ”myrkyllinen” ja ”syöpä”, esiintyminen alkoholijuomapullojen varoitustekstissä saa kuluttajan välttämään tuotetta. (Agostinelli & Grube 2002, 19.)

Raskaana olevat kohderyhmän

Jos varoitusmerkintäkysymys yleensäkin on hankala ja monisyinen, on sitä erityisesti raskaudenaikaisesta alkoholin käytöstä ja sikiövaurioista varoittaminen alkoholipullojen kyljessä. Voi ensiksikin olettaa, että varoitustekstien yleinen tehotomuus ei ole pätevä argumentti tässä kysymyksessä, sillä kohteena olevat ovat (tai heidän pitäisi olla) vastuulliset aikuiset, eivätkä varoituksia vastaan kapinoivat nuoret.

Suomalaisessa keskustelussa (ks. Välimäki 2006) on käytetty sikiövauriovaroitusten puolustamisessa perusteluna havaintoa, jonka mukaan muutoin vähän valistustietoa vastaanottavat, kouluttamattomat mustat naiset ovat hyvin tietoisia varoitusteksteistä (Hankin & al. 1993; ks. Abel 1998, 412). Janet Hankinin ja hänen kollegoidensa tutkimuksen (1993) perusteella voidaan todeta, että varoitukset näyttävät todellakin tehoavan eri tavoin eri naisryhmissä. Teho on kuitenkin päinvastainen kuin odotetaan: Jonkin verran alkoholin käyttöään vähentävät ne naiset, jotka jo valmiiksi juovat vähiten. Sen sijaan runsaasti alkoholia käyttäviin riskijuojiin varoituksilla ei ole vaikutusta.

Erytisesti USA:n pitkä varoitusmerkintäperinne tarjoaa hyvän pohjan sikiövaurioiden määrällisen kehityksen tarkastelulle. Sinä aikana, kun alkoholipulloihin on liitetty varoitustekstit, eivät raskaana olevien naisten alkoholin käyttö ja fetaalivaurioiden lasten määrä ole vähentyneet Yhdysvalloissa (ks. Stockley 2001). Myöskään Kanadassa fetaalivauriot eivät ole vähentyneet kahdenkymmenen vuoden periodilla voimakkaista valistustoimista huolimatta (Abel 1998, 412).

Kriittisimmissä lausunnoissa on esitetty, että varoitukset saattavat johtaa jopa sikiövaurio-ongelman pahenemiseen. Ernest Abel (1998, 414) viittaa tutkijoihin, joiden mukaan varoitusten aiheuttama kognitiivinen dissonanssi saa alkoholi-ongelmaiset naiset juomaan jopa aiempaa enemmän. Varoittelun nähdään johtavan äärimmillään vähän alkoholia käyttävien naisten perusteettomaan ahdistumiseen ja jopa turhiin abortteihin.

Olemassa olevan tutkimuskirjallisuuden pohjalta voi siis todeta, että valistuksella voidaan vaikuttaa jonkin verran yleiseen tietoisuuteen fetaalivaurioista, mutta ei vaurioituneina syntyvien lasten määrään (myös Cuijpers 2005, 469). Keskusteluissa on näin ollen tärkeää erottaa fetaalivaurioita koskevan tietoisuuden kasvu, joka sinänsä on tärkeää, ja mahdollisuus fetaalivaurioiden ehkäisyyn varoitustekstien avulla. Ainakin nykytiedon perusteella voi todeta, että väitteet, joissa todetaan varoitustekstien ”suojelevan sikiöitä” (ks. Ranska otti ..., 2006), ovat harhaanjohtavia.

Pohdinta

Ajatukseen fetaalivaurioiden ehkäisystä valistuksen keinoin sisältyy monia perusluonteisia ongelmia ja jopa ristiriitoja. Raskauden aikana alkoholia runsaasti käyttävillä naisilla on yleensä vakavia ongelmia ja heidän elämänhallintansa on usein varsin puutteellista, eikä tällaisia asioita tietävästi voida korjata valistuksella. Niin ikään nykykäsitys alkoholiriippuvuudesta ja valistus ovat keskenään ristiriidassa: alkoholisoituneen ihmisen uskotaan menettäneen juomisen hallinnan, joten on täysin absurdia olettaa, että hän varoitustekstin nähtyään yhtäkkiä voisi hallita sitä. Kolmas syvällinen ristiriita juontuu siitä, että valistuksen avulla tapahtuva toiminnan muutos vaatii pitkän ajan. Sikiö saattaa kuitenkin vaurioitua hyvinkin nopeasti, joten aikaa ei ole käytettävissä valistuksen mahdollisten vaikutusten odottamiseen.

Raskaana oleviin naisiin kohdistuvat varoitukset eivät ole näyttäneet tuovan muualla maailmassa toivottua tulosta, fetaalivaurioiden vähenemistä. Tästä syystä olisi tarpeen harkita paitsi varoitustekstien sisältöä myös varoitusten kohde-

ryhmää ja tavoitteita. Tällä hetkellä varoitustekstien sisältö on säädelty koskemaan terveyshaitoista varoittamista, mutta tulevaisuudessa voisi harkita varoitteiden sijaan vaikkapa avun tarjoamista: ”Raskaana ollessasi voit saada apua juomisen lopettamiseen A-klinikalta tai neuvolasta.” Kohdeyhmän ei myöskään itsestään selvästi tarvitse olla alkoholisoituneet ”päihdeäidit”. Koska raskaudenaikaiselle alkoholin käytölle ei tunneta turvarajaa, voisivat kohtuujoujina itseään pitävät olla yhtä oikeutetusti alkoholipullojen varoitusten ensisijainen kohdeyhmä.

Mahdollinen vaara piilee siinä, että varoitustekstien keskustelu jättää varjoonsa konkreettiset toimet sikiövaurioita vastaan. Ulkomailla tutkijat ovat väittäneet varoitustekstien käyttöönoton perustuvan siihen, että hallitus voi tuntea täytäneensä moraalisen velvollisuutensa informoida alkoholin vaaroista, ja vastuu ja päätös siirretään kuluttajalle (Abel 1998, 412; ks. Stockley 2001). Niin merkittävässä kysymyksessä kuin fetaalivauriot ovat – onhan kyseessä ihmisen koko elämään vaikuttava vamma –, yhteiskunta ei saisi piiloutua varoitustekstin taakse.

Varoitustekstien ilmestyminen alkoholipulloihin herättää toivottavasti laajaa keskustelua ja auttaa saamaan huomiota päihdeongelmallisille naisille ja alkoholin vuoksi kehitysvammaisina syntyville lapsille. Keskustelu voisi olla hyvä pohja sille, että maassamme ryhdyttäisiin luomaan laajaa järjestelmää sikiövaurioiden ehkäisemiseksi. Tämän järjestelmän alkupäässä olisi raskautta suunnittelevien ja raskaana olevien naisten ja heidän kumppaniensa informointia alkoholin vaikutuksista. Toisessa ääripäässä olisivat raskaana oleville alkoholinkäyttäjille suunnatut monipuoliset palvelut ja sikiövaurio-ongelmaan kohdistuvat kattavat toimenpiteet.

KIRJALLISUUS

- ABEL, ERNEST: Prevention of alcohol abuse-related birth effects – I. Public education efforts. *Alcohol & Alcoholism* 33 (1998): 4, 411–416
- AGOSTINELLI, GINA & GRUBE, JOEL: Alcohol Counter-Advertising and the Media. *Alcohol Research & Health* 26 (2002): 1, 15–21
- CUIJPERS, PIM: Prevention programmes for children of problem drinkers: A review. *Drugs: education, prevention and policy* 12 (2005): 6, 465–475
- HANKIN, JANET: Fetal Alcohol Syndrome Prevention Research. *Alcohol Research & Health* 26 (2002), 58–65

- HANKIN, JANET & FIRESTONE, IRA & SLOAN, JAMES & AGER, JOEL & GOODMAN, ALLEN & SOKOL, ROBERT & MARTIER, SUSAN: The Impact of the Alcohol Warning Label on Drinking During Pregnancy. *Journal of Public Policy & Marketing* 12 (1993): 1, 10–18
- HEINONEN, JUKKA: Tarraviinaa. *Tiimi* 6/2006. <http://a-klinikka.fi/tiimi/606/heinonen.html>. Tulostettu 21.5.2007
- MACKINNON, DAVID & NOHRE, LIVA & PENTZ, MARY ANN & STACY, ALAN: The alcohol warning and adolescents: 5-year effects. *American Journal of Public Health* 90 (2000): 1, 1589–1594

PANIMOLIITTO 2006. www.panimoliitto.fi/panimoliitto/ Tulostettu 12.1.2007

RANSKA OTTI KÄYTTÖÖN VAROITUSTARRAT. Tiedote 21.11.2006. Terveystiedon keskus. www.health.fi/btg. Tulostettu 14.5.2007

ROBINSON, T. N. & KILLEN, J. D.: Do cigarette warning labels reduce smoking? Paradoxical effects among adolescents. *Archives of Pediatrics & Adolescent*

Medicine 151 (1997): 3, 267–272

STOCKLEY, CREINA: The effectiveness of strategies such as health warning labels to reduce alcohol-related harms – an Australian perspective. *International Journal of Drug Policy* 12 (2001): 2, 153–166

VÄLIMÄKI, MATTI: Varoitusmerkintä tavoittaa kaikki käyttäjät. *Promo* 44 (2006): 4, 10.